

MAGYAR TELEVÍZIÓ

19.00:

19.15:

Expandererek

ES II. MESA
Trombi és a tűzmanó —
Befalazott rezgőtörpék (7')

19.25: Most

A sokoldalú fiatalok műsora (25')
Rendező-szerkesztő: Oláh Gábor
Producer: Oláh Zsuzsa
A tartalomról: Anglia — Alkotó család
— Az edző — Drogt — MOST kaptuk
— Repülők
19.55: Reklám

20.00: HÍRADÓ (25')

20.25: TELESFORT

20.30: Reklám

20.30:

A téli pihenés idején

Bevezetés a szomszéd-dobokba

21.20: Reklám

21.25: Közjáték

Petőfi Sándor (ism. - 5')

21.30: AKTUÁLIS (25')

21.55: Reklám

22.00: Az apokalipszis

újságra, akár a televízióra, mint ebben a tekintetben csak befolyásolt, de a jelenségeket tudatosan nem elemző szülei. Nincs abban tehát semmi különös vagy éppen szegyeleinivaló, ha a családnak nemcsak a felnőtt, de gyermektagjai is élnek időnként a műsorváltoztatás javasolásának jogával.

Először talán csak játék, amit a tanárnéni kezdeményez, végül lehet minden családtag számára kedves feladat hetente egyszer a "műsorváltozást" kitalálni és megszervezni!

BODA EDIT

A húsvéti ünnepkör játékaiból

Húsvét a kereszténység egyik legnagyobb ünnepe, Krisztus feltámadásának napja. Ekkor ér véget a 40 napig tartó böjt, a hústól való tartózkodás, innen származik magyar elnevezése is. Mozgó ünnep, vagyis március 22-e és április 25-e közötti időre eshet; Húsvét vasárnapja a tavaszi napéjegyenlőséget követő holdtölte utáni első vasárnap.

A húsvéti ünnepkör a húsvétvasárnapot megelőző virágvasárnappal kezdődik, ezt követi a nagyhét, húsvétvasárnap, húsvéthétfő és végül fehérvasárnappal zárul. A szokásokból azokat emeltem ki, amelyeket tapasztalataim szerint szívesen játszanak még a városi gyerekek is.

Házánkban virágvasárnap szokás a *kiszehajtás*. Néhány palóc faluban még az 1950-es években is élt a szokás. Lényege, hogy egy, legtöbbször menyecske ruhába öltöztetett szalmabábut körülhordanak a falun, majd vízbe dobják vagy elégetik. Megsemmisítése szertartásosan ment végbe: levetkőztették, úgy dobták a vízbe, vagy ha elégették, akkor körüláncolták a tüzet. Úgy tartották: amiképpen a víz elhajta a bábut, úgy visz el vele minden bajt a faluból. A szokáshoz fűződő ének arra utal, hogy vége a böjtnek, kiviszik a böjti ételeket, a kiszét, és behozzák a zsíros ételeket, a sódort, vagyis a sonkát.

A Nyitra vidéki falvakban a kiszé kihajtása után következett a *villőzés*. Fő kelléke a különböző nagyságú villóág, melyet felszalagoztak, esetleg kifújt tojásokkal díszítettek. Menyhén az iskolás lányok házról házra jártak és az ismerősök, rokonok ablaka alatt énekeltek. Valamennyi leány kezében volt kisebb villóág. Az ének végeztével a gazdaasszony letört egy kis gallyat az ágról, megveregette őket, mondván: "Mind menjetek férjhez!"

Ha ezt a szokást meg szeretnénk ismertetni a gyerekekkel, először is készítsünk el közösen egy kiszébábut. A rávaló ruhát a gyerekek gyűjtsék össze. Az otthon használt ruhákat kis ügyességgel átalakíthatjuk bő ráncos szoknyává, pruszlikká, kendővé. Hadd idézzek egy galgahévízi leírásból: "Virágvasárnap a kiszét egy háznál fölkészítik. Jó hosszú rúdra rongyból alakot formálnak, vállá táján keresztben is van egy kisebb lécs. Blúzt, öt-hat szoknyát, kötényt, fejkötőt adnak rá, aki viszi, olyan magasra tartja, hogy homlokát verí a szoknyájára." A testét szalmával is ki lehet tömni, a kiszébábut kicsinyített formában is el lehet készíteni.

Feljejtethető élmény volt a gyerekeknek, amikor a nagykálló "Téka" népzenei tábortban -

Haj ki, ki - sze, haj, gyöjj be, só - dar, gyöjj! *Fine*

Haj ki, ki - sze, ki - sző - ke, gyöjj be, só - dar, göm - bő - ce!

Az a Sza - bó Mar - git ojj - jan hí - res asz - szony,

ru - hát kér - tünk tő - le, a ki - szé - re a dott. *D.C.*

Az a Píri Margit
 ojjan híres asszony,
 ruhát kértünk tőle,
 a kiszére nem adott.

(MNT II. 122. sz.)

Vil - ló, vil - ló, se - lém - sá - tor!

Vár' még, vil - ló, vár' még,

hagy vé - gyem rám gyócs - in - gém,

ki - ré - lei - szon, krisz - té - lei - szon!

(Gimes, Nyitra m.; MNT II. 134. sz.)

amely minden nyáron megrendezésre kerül – felelevenítettük ezt a szokást. Készítettünk egy embernagyságú kiszébut és a gyerekek is külön-külön egy kisebbet. Énekelve vonultunk a táborn bejárva, majd az erdővel körülölelt tóhoz értünk. Miután meggyújtottuk a kiszét, "Haj, ki kisé, haj" kiáltással diadalmasan dobtuk be a tóba, s néztük, hogyan úszik az égő szalmabáb a vízen. Másnap kiderült az ég – ezelőtt napokig esett az eső – így hát ha nem is a telet, de a rossz időt kihajítottuk a kiszével együtt.

A Húsvétvasárnaphoz kapcsolódó hagyományokból szeretném kiemelni a zöldjárást, ezt a

gyerekeknek is betanítható szép szokást. Dunántúlon, Kékkúton húsvétvasárnap délután a lányok a kertben egy-egy szál "koronavirág"-ot vágnak, s feldíszítik zöldágnak. A falu végén egymást kézen fogva sorbaállnak. A sor mindkét végén van egy "kapu": összefogott kezükben tartják a zöldágot. A sor egyik vége átbújik a sor másik végén lévő kapu alatt, így mennek végig a falun. "Bújj, bújj"-ra kezdődik a bújás, mindenki énekel.

13

Tempo giusto ♩ = 96

1. pár: Gyüj j á - tul, gyüj j á - tul, t e szép a - ram - bu - za!
Többiek: Á - tul m en - nék, á - tul, ho gy - ha nyit - va vol - na.
2. pár: Nyit - va va - gyon, nyit - va, csak buj j á - tul raj - ta!

Mindenki: Buj j, buj j, bok - ros - tul, bok - rod itt ma - rad - jon!
Új hold, fé - nyés nap, bo - csáss ka - pun á - tul!

(Gyulakeszi, Veszprém m.; Békefi 1977: 72)

Országszerte népszerűek és számtalan változatban ismertek a *bújó-vonuló* játékok. Egyrészt a vasárnap délutáni leányséta kötöttebb, régiesebb formájának foghatók fel, másrészt őrzik a tavasz köszöntéséhez kapcsolódó mágikus szertartás nyomait is. A bújás módja szerint többféleképpen játszhatják.

Egyes sorban bújnak: Két gyermek kaput tart, a többiek egymás kezét fogják, láncszerűen összefogózva, velük szemben. A kapusok egymás kezét fogva, karjukat leengedve tartják, jelezve, hogy a kapu csukva van. A lánc kezd: "Vigyetek át ...". A párbeszéd végeztével a kapusok felemelik a karjukat és átengedik a láncot. A lánc a "Bújj, bújj"-t énekelve átmegy a kapun, s végül hozzácsatlakozik a kaput alkotó két gyermek is. A lánc első két tagja lesz az új kapu.

- Vigyetek át, vigyetek át, jó budai révészek!
- Nem viszünk át, nem viszünk át, nem tudjuk, hogy ki népei vagytok.
- Lengyel László a mi királyunk.
- Az is nekünk ellenségünk.
- Miről?
- Múltkorjában itt voltak, a hidat összetörték, meg se csinálták.
- Ácsok vagyunk, ácsok vagyunk, fenyőfából kifaragjuk, meg is aranyozzuk.
- Mivel aranyoztok?
- Rézzel és ólommal.
- A réz törékény, az ólom olvadékony.

Kettes sorban bújnak: A lányok, párosával állnak, minden pár kaput tart. A hátsók előrebújnak a kapuk alatt, s mikor előreérnek, beállnak első párnak és megint kaput tartanak. Bújás közben mindig a jobboldali megy elől, a másik gyereket maga után vonva. Közvetlenül egymás után bújnak, s a páros sor így halad előre egyenesen, vagy kör mentén.

Két sor egymástól 7-8 lépésnyi távolságra *szemben áll*. Az egyik sor a híd, a másik a hídon átkelő, mindkét sor felemelt, összefogott kézzel áll. A híd kezd a párbeszédet. Mikor az "Új vár, fényes vár..." részhez érnek, a hídon átkelni akarók kezüket leeresztve, kígyó vonalban átbújnak a híd magasra emelt karjai alatt és visszavonulnak a helyükre. A következő játékban szerepet cserélnek.

A víz tisztító, termékenységvarázsló erejébe vetett hit az alapja a húsvéti locsolásnak. Eredeténegyházi magyarázata részint a keresztelésre utal, részint arra a legendára, amely szerint a Jézus sírját őrző katonák vízzel öntötték le a feltámadás hírére vívő asszonyokat. A húsvéthétfő vízbevető, vízbehányó elnevezése utal a szokás egykori módjára: a bandákba verődött legények a lányokat a kúthoz hurcolták, s ott vödör vízzel leöntötték.

Bereg-Szatmár megyében húsvét első napján a legények sorra járják a lányos házakat, vezérük a "békőszöntő", a másik a tojásvivő. A "Ma van húsvét napja" kezdetű dal eléneklése után a lányok az ablakon kiadják a tojást, ekkor locsolják meg őket rózsavízzel.

Bújj, bújj, zöld ág, zöld le - ve - lecs - ke,
(buk - ros,)

nyit - va van az a - rany - ka - pu, csak búj - ja - tok raj - ta.

Nyisd ki, ró - zsám, ka - pu - dat, ka - pu - dat,
hadd ke - rül - jem vá - ra - dat, vá - ra - dat,

szi - ta, szi - ta pén - tek, bab szer - da.
sze - re - lem csü - tör - tők,

MNT. I. 256.

975.

Há - rom szál vesz - sző - re ta - pos - tam,
jaj, de nagy mé - reg - re ta - lál - tam.

Vagy é - le - tem, vagy ha - lá - lom, vagy te - tő - led el kell válnom,

é - des ga - lam - bom.

A gyermekek locsolkodása szagos vízzel, rövid versikék kíséretében, adománykérés céljából, újabb keletű, városokban is ismert szokás.

Néhány rítusszöveget is találunk a közismert locsolóversek mellett, mint például az alábbi, Békés megyei jókívánságmondás: "Egészségére váljon, haja nagyra nőjön!". Íme versbe foglalt változata:

Szépen kérem az anyját,

Adja elő a lányát

Hadd locsolom a haját,

hadd nőjön nagyra,

(Orosháza, Békés megye, Ortutay-Katona 1975.)

Mint a csikó farka,

Még annál is nagyobbra,

Mint a Duna hossza,

szabad-e locsolni?

A Zempléni hegység keleti oldalán fekvő Filkeházán locsolkodás előtt az alábbi versekkel köszöntöttek be:

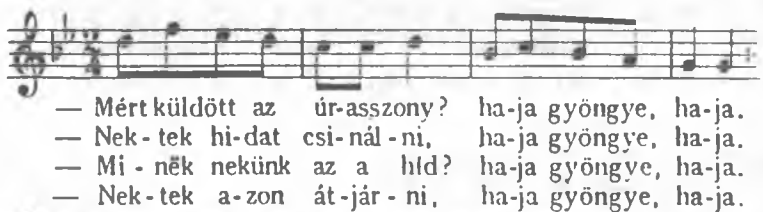

1. Ma van hú - vét nap - ja. má - sod éjt - sza - ká - ja.
 jól tud - já - tok, Ki - nek el - ső nap - ján.
 Jé - zus fel - tá - mad - ván di - cső - ség - be.

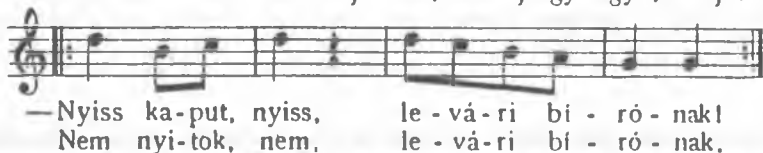
2. Lám a madarak is,
 hangicsálnak ők is,
 vigadoznak,
 szép plánták ujulnak,
 termőfák vidulnak,
 virágoznak.

3. Mária, Borbála,
 Rebeka, Zsuzsánna,
 kegyes szűzek,
 keljete fel ágyból,
 cifra nyoszolyából,
 mit alusztok!

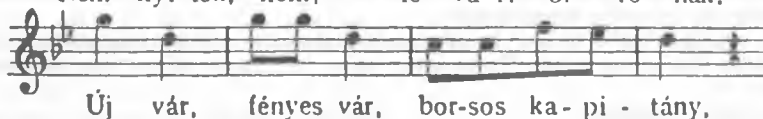
4. Hímes tojás lészen
 tizenkét pár készen
 mi számunkra,
 ha pedig nem lészen,
 vizipuskám készen
 számotokra.

— Mért küldött az úr-asszony? ha - ja gyöngye, ha - ja.
 — Nek - tek hi - dat csi - nál - ni, ha - ja gyöngye, ha - ja.
 — Mi - nek nekünk az a híd? ha - ja gyöngye, ha - ja.
 — Nek - tek a - zon át - jár - ni, ha - ja gyöngye, ha - ja.

— Nyiss ka - put, nyiss, le - vá - ri bi - ró - nak!
 Nem nyi - tok, nem, le - vá - ri bí - ró - nak.

Új vár, fényes vár, bor - sos ka - pi - tány.

le - szek jám - bor, jó vi - téz, megyek hi - don ál - tal.

*Kerek erdőn jártam, piros tojást láttam,
bárány húzta rengő kocsin,
mindjárt ide szálltam.*

*Nesze hát rózsavíz, gyöngyöm,
gyöngyvirágom!*

*Hol a tojás, piros tojás,
tarisznyámba várom.*

Kisfiúcska vagyok én,

öntözködni járok én,

Ha nem adnak hímeskét,

ellopom a kiscsirkét.

Ma van húsvét napja, második hajnala,

melyben szokott járni ifjak tábora

Serkenj fel ágyadból,

Cifra nyoszolyádból,

add ki hímesedet arany skatulyádból!

Add ki már, add ki már,

ne késs oly sokáig,

hogy a mi seregünk

mehessen tovább is!

Zöld erdőben jártam,

szarvasbikát láttam.

Meg akart döfködni,

szabad-e öntözködni?

A locsolás jutalma országszerte a piros vagy hímes tojás. A tojás ősi termékenységszimbólum, a keresztény egyházi szimbolikában pedig a feltámadás jelképe (XII. század óta szentelmény).

Hazánk területén népvándorláskori és avar sírokban gyakran találtak tojást, sőt díszített tojáshejrat is.

A húsvéti tojásfestés főként az asszonyok, lányok dolga. Néhány ismertebb módja:

– tojás felületét levéllel burkolják be, a levél helye a festés után világos színű marad (a festéshez legjobb, ha növényi festékeket használunk; vörös- vagy lilahagymahéj, lencséből: kék, gubacsból: fekete szín, vadalmából: barna, zöld búzából: zöld stb.)

– folyékony viasszal a tojás héjára mintákat írnak, ezután festik;

– a megfestett tojásra hegyes szerszámmal karcolják a kívánt mintát;

– az egyszínűre festett tojásra sávval írtak (főleg nyugati határszélen, németlakta vidékeken);

– patkolt tojás (kovácsoltvas vagy más lágyabb fémdiszekkel).

A húsvétra következő fehérvasárnapon volt szokásos a komatálküldés. Ezt a komatálat ma már inkább csak az ország egyes részein, Dunántúlon, főleg Somogy és Zala megyében, de a palócoknál és a moldvai magyaroknál is ismerik. A komatál- vagy mátkatálküldést főként fiatal lányok gyakorolták, de előfordult az is, hogy leány fiúnak küldte, vagy fiúk egymásnak. A komatálat küldők egymást testvérré fogadták, s írig tartó barátságot kötöttek, s ezután magázták és komának, a lányok pedig mátkának nevezték egymást.

A komatál tartalma tájanként változott, de nem hiányzott belőle a húsvéti tojás, kalács, kis üveg ital. Az ajándékot kapó kivett a tálból egy húsvéti tojást, s helyette két másikat rakott a táliba cserébe; más helyeken az egész tálat elvette, helyébe egy másik tálat küldött. A komatál átadása énekekkel, vagy mondott köszöntő kíséretében történt:

Ethnographia 1963. 248. lap

A komálás vagy mátkálás más tavaszi ünnepre is eshetett, fehérvasárnaptól Szent Iván napjáig terjedő időben.

Néhány Baranya megyei községben nem komatálat, hanem szépen feldíszített "komafát" cserélgettek a leánykák.

IRODALOM

Magyar Népzene Tára I.-II. kötet

Magyar Néprajz VII. kötet (Tátrai Zsuzsanna: Jeles napok – Ünnepi szokások fejezete)

Kerényi György: *Magyar énekes népszokások* (Gondolat 1982.)

Manga János: *Ünnepi szokások a Nyitra megyei Menyhén* 1942.

Petercsák Tivadar: *Népszokások Filkeházán*

Dömötör Tekla: *Magyar népszokások* (Corvina Kiadó)

Dömötör Tekla: *Régi és mai magyar népszokások* (Bp 1986.)

KARÁCSONYNÉ MOLNÁR ERIKA